

Ebû Tâhir de bu hizmeti sürdürdü. Sungur, kendisine muhalefet eden Şebânkâre reislerinin üzerine yolladığı orduya Ebû Tâhir'in idaresinde yardımcı bir kuvvet gönderdi ve kazanılan zaferin ardından ona Kûhgîlüye'yi verdi. Daha sonra Luristan'a kadar gitme isteği kabul edilen Ebû Tâhir güzergâhındaki ele geçirdiği bütün yerleri Fars Atabegleri'ne bağladı. Ancak Luristan'da Sungur'un emrinden çıkarak kendisini atabeg ilân etti (550/1155). Ebû Tâhir, otuz dört yıl hükmettikten sonra öldüğünde yerine oğlu Nusreddin Hezâresb geçti (1204-1229). İzc'i başşehir yapan Hezâresb'in bölgeyi geliştirip zenginleştirmesi üzerine Fars ve Arap kökenli kabileler buraya göç ettiler. Kısa sürede emirliğin sınırlarını genişleten Hezâresb kendisine yardımcı olan kardeşlerini çeşitli yerlere tayin etti ve oğlunu Bağdat'a göndererek Abbâsî Halifesi Nâsîr-Lidînîllâh'tan atabeg unvanı aldı.

Hezâresb 626'da (1229) öldükten sonra bazı tarihçilere göre yerine oğlu İmâdüddin Pehlivan geçti ve 646'da (1248) vefatına kadar iktidarda kaldı. Birçok tarihçi ise onun adını zikretmeksizin Hezâresb'in yerine oğlu Tukli'nin geçtiğini söyler. Kaynaklar Tukli'nin, Sa'd b. Zengî tarafından bölgeye yapılan saldırılara karşı başarılı bir şekilde direndiğini, ordusunu Bağdat'ı almaya gelen Hülâgû Han'ın ordularıyla birleştirdiğini, ancak Hülâgû'nun halife dahil onbinlerce müslümanı öldürmesinden korkarak Luristan'a kaçtığını, fakat Hülâgû'nun katliamından onun da kurtulamadığını (656/1258) yazmaktadır. Tukli'den sonra Lur-ı Büzürg tahtına Moğollar'ın tayin ettiği kardeşi Şemseddin Alp Argun çıktı. On beş yıl boyunca tahtta kalan Argun, Moğollar'ın harabe haline getirdiği birçok yeri yeniden imar etti. Argun'un 672'de (1274) ölümü üzerine emirliğe, gençlik dönemini İlhanlı Hükümdarı Abaka Han'ın sarayında geçiren Yûsuf Şah getirildi. Lur-ı Büzürg'ün başına geçtikten sonra da İlhanlı sarayında kalmaya devam eden Yûsuf Şah katıldığı savaşlardaki yararlılıklarından dolayı ödüllendirildi ve Abaka Han Huzistan, Kûhgîlüye, Fîrûzân ve Curbâzekân'ın (Gülpâyigân) yönetimini ona verdi. Yûsuf Şah'ın ardından 687'de (1288) emirliğe gelen I. Efrâsiyâb'ın hâkimiyet alanını büyütmeye planları yüzünden Moğollar'la arası açıldı ve yönetimi altındaki şehirlerde bağımsız bir devlet kurmaya çalışırken onlarla çatışmak zorunda kaldı; ancak başarılı olmadı. İlhanlı Hükümdarı Gâzân Han önce onu Luristan'ın emirliğinde bıraktıysa da

İlhanlılar'ın Fars bölgesi emîri Hurkudak'ın devamlı şikâyetleri üzerine idam ettirdi (695/1296).

Efrâsiyâb'ın yerine geçen kardeşi Nusretüddin Ahmed onun aksine İlhanlılar'a bağlı kaldı ve vergilerini muntazaman ödeyip hediyelerini gönderdi. Nusretüddin devlet vergilerinde düzenli bir dağılım sağlayarak üçte birini dinî kurumlara, üçte birini orduya ve üçte birini de kendi ailesine ve hizmetkârlarına bağlamıştı. 733 (1333) yılında ölümü üzerine yönetime oğlu Rûkneddin II. Yûsuf Şah geldi ve İlhanlılar'ın son dönemlerinde Şüster, Hüveyze ve Basra'ya hükmetti. İlimli bir yönetici olan Yûsuf Şah 740'ta (1339) Şüster'de ölünce yerine kardeşi Muzafferüddin II. Efrâsiyâb geçti. İbn Battûta onu içkiyi çok seven ve cumadan başka günlerde dışarı çıkmayan bir kişi olarak tanımlar. II. Efrâsiyâb'ın zamanında İlhanlılar'la ilişkiler tamamen kesildi. Onun ölümünden (751/1350) sonra hânedanın âkibetinin ne olduğu hakkında kesin bilgi yoktur; ancak bazı araştırmacılar, IX. (XV.) yüzyılın ortalarına kadar aynı aileden gelen ve sondan bir önceki, 827 (1424) tarihinde ölen birtakım emîrlerin varlığından söz etmektedir (*El²* [İng.], V, 827).

BİBLİYOGRAFYA :

Müstevfi, *Târîh-i Güzide* (Browne), s. 537-547; Mîrhând, *Ravzatü's-şâfâ*, IV, 622-630; Gaffârî, *Cihânârâ* (nşr. Müctebâ Mînovî), Tahrân 1342 hş., s. 169-172; Spuler, *İran Moğolları*, s. 180-183; Erdoğan Merçil, *Fars Atabegleri, Sâlgurlular*, Ankara 1975, s. 36-37; V. Minorsky, "Lur-i Buzurg", *El²* (İng.), V, 826-828; Ebû'l-Fazl Hatîbî, "Atabekân-ı Luristân", *DMBI*, VI, 500-504.

RIZA KURTULUŞ

LUR-İ KÜÇEK

(لورکوک)

Luristan'ın
kuzey ve batısında hüküm süren
mahallî emirlik
(1184-1597).

Başşehirleri Hürremâbâd olan bu atabegler hânedanına kurucusu ve ilk emîri Şücâüddin Hurşîd'e nisbetle Benî Hurşîd ve Hurşîdîler de denilir. Luristan'ın Cengruî kabilesine mensup olan Şücâüddin Hurşîd b. Ebû Bekir, Selçuklular'ın son zamanlarında Luristan ve Hûzistan'da hüküm süren Hüsâmeddin Şuhli'nin hizmetinde bulundu. Bir müddet sonra Hüsâmeddin tarafından Luristan şahnesi olarak tayin edildi. Hüsâmeddin Şuhli'nin vefatı üzerine Şücâüddin bağımsız hareket etmeye, bölgedeki otoritesini gittikçe

arttırmaya ve hâkimiyet alanını genişletmeye başladı. Luristan'ın kuzey ve batı bölgelerinde tam bir hâkimiyet kurdu (580/1184).

Şücâüddin mensup olduğu, ancak o sırada rakibi Sürhâb b. Ayyâr tarafından idare edilmekte olan Cengruîler'le mücadele etti ve Diz-i Siyâh Kalesi'ni ele geçirdi. Abbâsî Halifesi Nâsîr-Lidînîllâh'ın bazı yerleri kendisine bırakması yönündeki isteğini kabul etmeyince kardeşi Nûreddin Mahmûd ile birlikte Bağdat'ta hapse atıldıysa da daha sonra kurtularak yeniden Luristan'a gelip Lur-ı Küçekler'in başına geçti ve Luristan'ı yağmalayan Türk asıllı Bayat kabilesini bölgeden uzaklaştırdı. Yeğeni Seyfeddin hileyle oğlu Bedreddin'i öldürünce 100 yaşına varmış olan Şücâüddin oğlunun üzüntüsünden vefat etti (621/1224). Yerine geçen Seyfeddin Rüstem b. Nûreddin âdil bir yönetim kurdu. Irak emîrlerinin baş edemediği yol eşkıyalarını ortadan kaldırdı. Ancak hânedan içi çekişmeler bu emîr zamanında da sürdü. Seyfeddin öldürülünce hânedanın başına kardeşi Şerefeddin Ebû Bekir geçti. İktidarını güvenceye alan Şerefeddin'in ölümünün ardından başa geçen kardeşi İzzeddin Gerşâsb zamanında da taht kavgaları devam etti. Bağdat'ta bulunan Bedreddin'in oğlu Hüsâmeddin Halîl, Luristan'a dönüp İzzeddin'i yendikten sonra yönetime hâkim oldu. Hüsâmeddin Halîl 640 (1242-43) veya 643 (1245-46) yılında Türkmenler'le yaptığı savaşta öldürülünce kardeşi Bedreddin Mes'ûd mücadeleyi sürdürdü (1242-1258). Halife Müsta'sım-Billâh'ın başkumandanı olan Süleyman Şah'ın Hülâgû Han'ın Bağdat'ı işgal ettiği 656'da (1258) öldürülmesi üzerine Abaka Han, Tâceddin b. Hüsâmeddin Halîl'i atabeg tayin etti (677/1278-79). Onun da Abaka Han tarafından idam ettirilmesiyle yerine oğulları Feleküddin Hasan ile İzzeddin Hüseyin geçti. Cemâleddin Hıdır b. Tâceddin, Hüsâmeddin Ömer b. Şemseddin, Şemseddin Mahmûd ve İzzeddin Muhammed dönemlerinde de ülke aynı mücadelelere sahne oldu. Bunların ardından Lur-ı Küçek'in başına ilk defa bir kadın, İzzeddin'in hanımı Devlet Hatun geçti (716/1316 veya 720/1320). Vezir Hâce Muhammed Câgîrî ile birlikte devleti başarıyla yöneten Devlet Hatun, daha sonra yönetimi Moğollar'ın baskısı üzerine kardeşi İzzeddin Hüseyin'e bırakmak zorunda kaldı. İzzeddin, Ebû Said Bahadır Han'ın menşuruyla hânedanı on dört yıl yönetti. Ölümünün ardından yerine oğlu Şücâüddin Mahmûd geçti ve harabe haline gelen

bölgeyi yeniden imar etti. Komşu emirlikler olan Muzafferîler ve Celâyirîler'le dostane ilişkiler kurdu. Mahmûd 750'de (1349) kendi adamları tarafından öldürülünce yerine geçen oğlu Melik İzzeddin zamanında 788 (1386) yılında bölge Timur'un saldırısına mâruz kaldı ve Hürremâbâd Kalesi tamamen tahrip edildi. İzzeddin'in bu olaydan sonraki âkibeti meçhuldür. Bazı rivayetlerde kendisinin 790'da (1388) Rûmîyân Kalesi'nde hapsedildiği, oğlunun da Türkistan'a sürüldüğü belirtilir. Üç yıl sonra serbest bırakılan baba oğul Muzafferîler'in hâkimiyet alanlarını genişletmesine yardımcı oldular. İzzeddin 806'da (1403-1404) öldürüldü. Oğlu Sîdî Ahmed, Timur'un ölümü üzerine (807/1405) Lur-ı Kûçekler'in başına geçti. Onun vefatıyla yönetime kardeşi Şah Hüseyin-i Abbâsî geldi. Şah Hüseyin'in oğlu Şah Rüstem Abbâsî Lur-ı Kûçekler'in devamını sağladı ve Şah İsmâil ile iş birliği yaptı. Bu dönemde Lur-ı Kûçek'in başında bulunanlar Safevîler'in Luristan valisi konumunda idiler. Son Lur-ı Kûçek emîri Şahverdi b. Muhammedî'nin 1006 (1597-98) yılında Safevî Hükümdarı Şah Abbas tarafından öldürülmesiyle hânedan son buldu. Lur-ı Kûçek döneminde Luristan'ın idarî ve askerî yapısı hakkında fazla bilgi yoktur. Bunun sebebi hayatlarını kabile şeklinde sürdürmüş olmalarıdır. Buna rağmen zaman zaman büyük ordular kurmuşlardır. Bazı kaynaklar, Feleküddin Hasan ve İzzeddin Hüseyin döneminde 17.000 kişilik orduların bulunduğunu kaydeder.

BİBLİYOGRAFYA :

Müstevfî, *Târîh-i Güzide* (Browne), s. 547-557; Gaffârî, *Cihânârâ* (nşr. Müctebâ Mînovî), Tahran 1343 hş., s. 172-174; Münecimbaşı, *Sahâifü'l-ahbâr*, II, 598-600; Spuler, *İran Moğolları*, s. 183-184; a.mlf., "Atâbakân-e Lores-tân", *Elr.*, II, 897-898; Abbas İkbâl-i Âştîyânî, *Târîh-i Moğol*, Tahran 1364 hş., s. 450-452; V. Minorsky, "Lur-ı Kûçek", *İA*, VII, 77-79; a.mlf., "Lur-ı Kûçek", *El²* (İng.), V, 828-829; Ebü'l-Fazl Hatîbî, "Atâbekân-ı Luristân", *DMBİ*, VI, 504-509.

RIZA KURTULUŞ

LURİSTAN

(لورستان)

İran'ın güneybatısında bir eyalet.

Batıdan Irak, güneyden Hûzistan, kuzeyden Hersin ve Nihâvend, doğudan Rûdsezâr ile sınırlıdır. Kavar dağı burayı Puşt-i Kuh (dağ ardı) ve Pîşkuh (dağ önü) adlarıyla ikiye ayırır. Yüzölçümü 28.817 km² olan eyaletin nüfusu 1.671.706

(2002), merkezi Hürremâbâd (293.100), diğer şehirleri Durûd, Alîgûderz, Eznâ, Burûcird, Kûhdeşt ve Nûrâbâd'dır. Kuhistan da denilen bölge bu adından anlaşılacağı üzere dağlık bir yerdir. En yüksek dağı Eşteran (4050 m.), diğer yüksek yerleri sırasıyla Vîlûr, Kemrîste, Gurîn ve Sefid dağlarıdır. Bölge akarsu bakımından zenginliğiyle göze çarpar; Semîre, Keşkân ve Sezâr bunların en büyükleridir. Eyaletin ekonomisi tarıma dayanır. Başlıca ürünler tahıl (buğday, arpa, pirinç), endüstri bitkilerinden pamuk ve şeker pancarı ve çeşitli meyvelerdir (özellikle ceviz ve badem).

Bölgenin etnik yapısında çoğunluğu Lurlar teşkil etmektedir. Hakkında ilk bilgileri Hamdullah el-Müstevfî'nin verdiği bu halk ağırlıklı olarak Luristan'da yaşar; ancak başka bölgelerde de bazı aşiretlerine rastlanır. Hayat tarzları yerleşik çiftçilik ve yarı göçebe hayvancılık şeklindedir; petrol bulunmasından sonra bir kısmı Ahvaz ve Abadan'a doğru göç ederek sanayi dalında çalışmaya başlamıştır. Lurlar Doğu ve Batı Lurları adı altında farklı aşiretlere ayrılmıştır. Öz Lur, Bahtiyârî, Memsenî, Kuhgîlüye Buyer Ahmed, Şûfî ve Hayyâtdâvûdî başlıca aşiret kollarıdır. Lur dili Farsça ile Kürtçe arasında geçit aşaması teşkil eder. Bazı dilciler Lurca'nın binyıl önce Farsça'dan ayrıldığını savunurlar. Lurca'nın batı ve doğu olmak üzere iki ana lehçesi vardır. Dinî inançları bakımından çoğu İmâmîyye Şîasî'na mensuptur. Son zamanlarda şehirlerde yaşayan birçok Lur aşiret geleneklerinden koparak modern hayata ayak uydurmuştur.

Luristan'ın uzun ve medeniyet açısından önemli bir tarihi vardır. Milâttan önce III. binyılda buranın ilk sakinleri Elâmlılar'la Kaşşular'dı. Bölgenin İranlı kabilelerle iskânı Pers, İskender, Part ve Sâsânî imparatorlukları döneminde hızla artmıştır. Sâsânîler devrinde Luristan Pehle veya Pehlû adıyla biliniyor ve bir vali tarafından yönetiliyordu. Hürremâbâd, Burûcird ve Şâpûr bölgenin en eski şehirleridir. 21 (642) yılında Nihâvend Savaşı'ndan sonra müslümanların hâkimiyetine giren ve Kuhistan adının aynı anlamda Arapça'sı olan Cibâl adıyla bilinen bölge, iki buçuk asır süren Emevîler ve Abbâsîler zamanında yine valiler tarafından yönetildi; ardından Saffârîler, Büveyhîler ve Kâkûyîler gibi İran kökenli hânedanların hâkimiyet alanına girdi. Selçuklular zamanında Bersekiyân adlı bir Türk aşireti yönetimi ele geçirdi ve hâkimiyetini Lur-ı Kûçek hânedanı zamanına (1184-1597) kadar

sürdürdü. Timur bir müddet bölgeye hâkim oldu ve Şûs şehrinde ikamet etti. Bölge merkezli ilk emirlikler atabeglikler şeklinde gerçekleşti. Luristan'ın güneydoğusunda Lur-ı Büzûrg (1155-1424) ve kuzey ve batısında Lur-ı Kûçek adlarıyla kurulan bu atabeglikler zaman zaman birer İlhanî vilâyeti statüsüne girdilerse de Safevîler dönemine kadar varlıklarını korudular. Bir ara 998'de (1590) İstanbul'da yapılan antlaşmaya göre Osmanlı idaresine bağlanan Luristan'ı Şah I. Abbas Safevîler'e tam olarak bağladı (1603). Kaçarlar devrinde idarecilerin Lurlar'a karşı olan olumsuz tutumları yüzünden bölge çok sıkıntı çekti; birçok Lur kabilesi göç etmek zorunda kaldı. 1820'li yıllarda Bahtiyârîler'le Kaçarlar arasında şiddetli çatışmalar oldu. Nâsirüddin Şah zamanında Kaçarlar Lurlar'a büyük bir baskı uyguladılar ve bir kısmını bölgeden sürdüler. Bu sebeple o dönemde daha çok Lurlar'ın az bulunduğu Puşt-i Kuh bölgesi imar edildi.

Pehlevîler iktidarı ele geçirdiklerinde düzenli bir ordu kurup aşiretlerin silâhlı güçlerini dağıtmaya başlayınca Luristan'da 1921-1933 yılları arasında şiddetli çatışmalar meydana geldi ve hükümet kuvvetleri bölgeyi güçlükle kontrolüne alabildi. Bundan sonra İran siyasetinde etkin rol oynayan Lur aşireti mensupları 1963'te Muhammed Rızâ Şah'ın yaptığı "ak devrim"e karşı bir isyan başlattılar ve isyan ancak ordunun sert müdahalesiyle bastırılabilirdi.

BİBLİYOGRAFYA :

Müstevfî, *Târîh-i Güzide* (Browne), s. 535-536; E. Fodor - W. Curtis, *Islamic Asia*, The Hague 1974, s. 259-264; G. Fazel, "Lud", *Muslim Peoples: A World Ethnographic Survey* (ed. R. V. Weekes), Westport - Connecticut 1984, I, 446-451; Abdülhüseyin-i Saîdiyân, *Serzemîn u Merdüm-i İrân*, Tahran 1369 hş., s. 1057-1083; Abdürrefî Hakikat, *Ferheng-i Târîhî ve Coğrafyâ-yi Şehrîstân-hâ-yi İrân*, Tahran 1374, s. 524-531; Ali Muhammed Peştâd, "Lurhâ ve Luristân ez Didgâh-i Vilademir Minorsky", *İrânşinaht*, sy. 7, Tahran 1376 hş./1998, s. 160-183; V. Minorsky, "Lurlar", *İA*, VII, 83-90; a.mlf., "Luristân", *El²* (İng.), V, 829-832.

RIZA KURTULUŞ

LÜT

(لوط)

Kur'an'da adı geçen bir peygamber.

Tevrat'ta Terah'ın çocuklarından Haran'ın oğlu ve İbrâhim'in yeğeni olarak gösterilir. İslâm öncesi Arap toplumunda bilinmeyen Lût kelimesinin İbrânice veya